

Konferenssien ja seminaarien esitelmistä koostuvat artikkelijulkaisut poikkeavat muista artikkelikokoelmista lukijan näkökulmasta yhdellä tärkeällä tavalla: lukija tulee mukaan keskusteluun, josta vain osa on kirjallisessa, hänelle saavutettavissa olevassa muodossa. Keskustelun raamit ja taustat ovat ainoastaan konferenssiin osallistujien tiedossa, ja siten artikkelikokoelman arvioinnissa lukijan on otettava annettuna kokoelman fragmentaarisuus. Lukijan roolissa olen tarkastellut tätä julkaisua lähinnä sen käsitteiden ja kokonaiskehysten pohjalta.

Konferenssijulkaisu painottuu kasvatustieteeseen, mutta myös hallintotieteelliset ja sosiologisesti orientoituneet näkökulmat ovat mukana. Korkeakoulupolitiikka, korkeakoulupedagogiikka ja opiskelijavirrat ovat kokoelman kolme teemakokonaisuutta; tässä konferenssijulkaisussa ei ollut korkeakoulututkimuksen piiriin kuuluvia tieteen tutkimuksen esitelmäpapeireita. Tiedettä on tutkittu tiedepolitiikan ja toisaalta tieteen tekemisen prosessien ja organisatoristen kehysten näkökulmasta lähinnä hallintotieteissä ja sosiologiassa.

Timo Aarrevaara ja Taina Saarinen avaavat julkaisun puheenvuorollaan ”Kilpailun ja kilvoittelun lataukset korkeakoulutuksessa”. He toteavat kilpailun olevan keskeinen nyky-yliopistojen toimintaa leimaava toimintamalli tai ajattelu-tapa. He tuovat esille myös yliopistojen toimintaan sisäsyntyisesti kuuluvan kilvoittelun eräällä tavalla vaihtoehtoisena jäsenyyksenä tai toimintamallina kilpailulle, mutta toteavat avauksessaan, että julkaisuun ei tullut mukaan yhtään kilvoittelusta kiinnostunutta kirjoittajaa. Syyinä tälle on todennäköisesti ollut hankaluus hahmottaa tätä käsitettä, sillä se on epämääräinen ja merkityseroa kilpailun ja kilvoit-

ARTIKKELEITA KORKEAKOULUTUKSESTA

Timo Aarrevaara & Taina Saarinen (toim.) Kilvoittelusta kilpailuun? Artikkelikokoelma Korkeakoulututkimuksen juhlasymposiumista 25.–26.2008. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos 2009. 235 s.

telun välille on vaikea tuoda esille täsmällisesti.

Kilvoittelu-käsitteen voidaan ajatella viittaavan ”puhtaaseen” kilpailun muotoon, joka on elimellinen osa tutkimusta yliopistoissa esimerkiksi väittelyiden ja artikkelien julkaisemisen muodossa. Edelleen ajatusta jatkaen ideaalina on kilvoittelun kautta saavutettava tieteellisen toiminnan korkealaatuisuus, joka on lähellä kilpailua rahoitushakuineen ja kunniamainintoineen. Korkeakoulututkijat tietävät varsin hyvin, että tämä kilpailu ei aina ole jaloa ja puhdasta kilvoittelua tieteen parhaaksi.

Korkeakoulupolitiikkaa käsittelevät artikkelit pohtivat yliopistojen asemaa yhteiskunnassa. Rosemary Deem, Steve Fuller ja Jarkko Tirronen sekä Jussi Kivistö luonnostelevat yliopistojen strategioita rahoitusmallien, institutionaalisten muutosten ja kiristyvän kilpailun luomassa uudessa tilanteessa. Terhi Nokkala esittelee korkeakoulupolitiikassa lanseerattuja diskursseja kilpailussa pärjäämisen välttämättömyydestä, Sakari Ahola tarkastelee ranking-listoja ja niihin liittyvää valtataistelua ja Heli Koskinen tarkastelee yliopiston ja ammattikorkeakoulun välistä rajankäyntiä ja kilpailua koulutuksen alueella.

Useissa artikkeleissa keskustellaan välttämättömyydestä tarkastella ja arvioida yliopistojen toimintaa yliopistojen ja yhteiskunnan välisenä suhteena ja yhteiskunnallisten muutosten heijastumisena yliopistoon. Yliopistolaisten vaatimus on usein taloudellinen autonomia, mutta

korkeakoulututkijoiden on kyettävä katsomaan kriittisesti myös yliopistotoimimien autonomian vaatimusta ja autonomiaan liittyviä taloudellisia ehtoja. Tirrosen ja Kivistön esittelemä erilaisten rahoituslähteiden rinnakkaisuus vaihtoehtoisena ja autonomiaa vahvistavana mallina on hyvä vaihtoehtoinen keskustelunavaus yliopistojen aseman laajempaan tarkasteluun.

Useissa artikkeleissa käytetty määritelmä ”yliopiston ja ympäröivän yhteiskunnan suhde” on sinänsä keinoiteko, koska yliopisto on osa yhteiskuntaa. Yliopistossa toteutuvat prosessit heijastavat omalla tavallaan yhteiskunnan (ja laajemmin kansainvälisiä) virtauksia. Tutkijan on luonnollisesti välttämätöntä määritellä ja jollain tapaa erottaa itsensä ja tutkimuskohteensa, jotta hän pystyy ylipäättään toteuttamaan tutkimuksia, mutta on toinen asia analysoida yliopistoa irrallisena ja omalakisena maailmanaan.

Yliopiston ymmärtäminen osana yhteiskuntaa tekisi sen monia prosesseja ja käytäntöjä ymmärrettävämmäksi; erityisesti työelämän tutkimuksen piiriin kuuluvat lähestymistavat olisivat korkeakoulututkimuksessa käyttökelpoisia. Esimerkiksi kulttuurisessa organisaatiotutkimuksessa oletuksena on organisaation rajojen sopimuksenvaraisuus ja epämääräisyys, mikä erityisesti yliopistojen toiminnan ymmärtämisessä on keskeistä. Kirjoittajista Deem on hyödyntänyt artikkelissaan organisaatiotutkimusta hedelmällisellä tavalla keskustellessaan yliopisto-organisaatioiden yhdenmukaistumisesta institutionaalisen kehysten puristuksessa.

Yliopiston toiminnan hahmotamisessa sen organisatoristen rajojen liukuvuuden havaitseminen valottaisi myös useita kilpailun, rahoitukseen ja institutionaaliseen asemaan liittyviä asioita. Yliopisto-

jen rahoitusta käsitellään yleensä ulkopuolelta määräytyvänä eli opetusministeriön kautta tulevana rahoituksena, mutta yliopistojen henkilökunnasta osa osallistuu myös välittömästi ja välillisesti tutkimusagendojen ja rahoituksen suunnitteluun esimerkiksi Akatemian tutkimusohjelmia varten. Rajojen liukuvuus yliopistoissa liittyy siten organisaation kaksoisrakenteeseen tieteellisenä ja institutionaalisenä kenttänä, jolloin tieteenalakohtainen toiminta kiinnittyy erityisellä tavalla institutionaaliseen toimintaympäristöön.

Arviointit ja ranking-listat ovat useissa artikkeleissa keskustelunaiheina – ovathan ne olennainen osa kilpailun välineitä ja itse kilpailuprosessia. Sakari Ahola tarkastelee ranking-listoja ja niiden liepeillä olevaa bisnestä. Aholan mukaan keskustelussa todetaan säännönmukaisesti, että ranking-listat mittaavat tarkoitushakuisesti vain joitakin aktiviteetteja ja tuloksia yliopistoissa, mutta ne ovat tulleet jäädäkseen. Listojen ulkopuolelle jääminen tarkoittaa kilpailussa häviämistä jo ennen sen alkamista. Hän tulkitsee ilmiön kansainväliseksi valtataisteluksi ranking-listakilpailuun osallistumisesta ja niiden määrittelyyn osallistumisesta. Suomalaiset tutkijat ovat verrattain vähän käyneet keskustelua teemasta, vaikka se on yksi keskeinen korkeakoulupolitiikan alue. Tässä yhteydessä voidaan tietysti kysyä, eikö Suomessa rahoiteta teemaa koskevaa korkeakoulututkimusta vai eikö se kiinnosta tutkijoita ja muita yhteiskunnallisia toimijoita?

Arviointi on sinänsä aina ollut osa modernien yliopistojen toimintaa, sillä se on liittynyt tutkimukseen sisäänrakennettuna, esimerkiksi tieteellisten julkaisujen ja väitöskirjojen arviointien kautta ja rahoitushakuun liittyvänä arviointina. Tällaisissa yhteyksissä se on koettukin asiaankuuluvana. Akateemisessa toiminnassa vedotaan myös hanakasti arviointituloksiin

ja kilpailuun jos se on omasta näkökulmasta hyödyllistä, kuten Terhi Nokkala tuo esille artikkelissaan. Heli Koskinen perääkin ammattikorkeakoulun opetukseen ja tutkintojen sisältöön arviointia ja arvioinnin arviointia, koska yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kesken on syntynyt uudenlaisia kilpailutilanteita opetuksen alueella.

Deem ja Fuller tulevat brittiläisestä korkeakoulumaailmasta ja heidän artikkelinsa heijastelevat siinä käytävää keskustelua. Kilpailu, rahoitus ja yliopiston omat strategiat ovat samat keskustelunaiheet kuin Suomessa, mutta brittiläiseen korkeakoulumalliin kuuluvat piirteet – korkeakoulujen sekä yksityinen että julkinen omistus ja heterogeenisuus, erityinen historiallinen tausta ja institutionaalinen asema – näkyvät artikkeleiden muista kirjoituksista kiinnostavasti poikkeavissa jäsenyyksissä. Jos lukija ei tunne eri maiden tai korkeakoulukulttuurien eroja, nämä jäsenyykset voivat herättää hämmennystä. Erityisesti UPJ-mallin näkökulmasta katsottuna seuraavaa lausumaa voi olla vaikea tulkita: ”Yliopistoilla on nykyään usein taloudellisia ongelmia, koska akateemiset työntekijät odottavat, että heidän palkassaan yhdistyvät vakituisen viran ja markkinajärjestelmän parhaat puolet” (Fuller). Olisinkin kaivannut julkaisun avausartikkeliin muutama lauseen korkeakoulualueiden tai -kulttuurien välisistä eroista.

Anneli Sarja sekä Sirpa Janhonen ja Irma Kakkuri tarkastelevat artikkeleissaan korkeakoulupedagogisia tutkimusongelmia ja niiden ratkaisuja. Kummassakin artikkelissa esitellään tutkimusta, jossa on hyödynnetty erityisiä, perinteiseen kasvatustieteeseen kuulumattomia menetelmiä ongelmien ratkaisemisessa.

Opiskelijavirtoja käsittelevissä artikkeleissa pohditaan yliopisto-opiskeluajan ja työmarkkinoille siirtymisen välistä suhdetta. Satu Merenluoto ja Visa Tuominen, Juha-

ni Rautapuro sekä Antero Puhakka esittelevät tutkimuksiaan, joiden mukaan nopea valmistuminen on usein yhteydessä nopeaan työllistymiseen valmistumisen jälkeen. He ovat hyödyntäneet kvantitatiivisessa analyysissään myös muita muuttujia, kuten opintoalan luonne (professionaalinen/generalisti) ja vanhempien tausta sekä kulttuurinen pääoma. Merenluoto on löytänyt erilaisia ryhmiä valmistujista: korkeasti koulutetuista kodeista tulevat nopeasti valmistujat, jotka ovat välinpitämättömiä opintojen tieteellisten sisältöjen suhteen ja toisaalta hitaasti valmistujat, jotka ovat ”liian” kiinnostuneita tieteellisistä sisällöistä ja kulttuurisista aktiviteeteista.

Tuominen, Rautapuro ja Puhakka tarkastelevat koulutusajan ja työllistymisen välistä suhdetta ja havaitsevat generalistialoilla pitkään opiskelleiden työllistyvän hitaasti ja vähemmän menestyksellisesti. Näitä ilmiöitä voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista riippuen aina siitä, mikä on politiikan laji. Koulutus- ja työllisyyspolitiikan näkökulmasta tuloksista voidaan leipoa ongelmia tai hyviä ratkaisuja riippuen suhdanteista. Hyvän työllisyystilanteen vallitessa hidasta valmistumista ongelma ja huonon työllisyystilanteen vallitessa voidaan hiljaisesti olla sitä mieltä, että on parempi opiskella pitkään. Kvantitatiivisilla menetelmillä tuotetut analyysit tuottavat näissäkin tapauksessa kiinnostavia tuloksia, jotka kaipaavat tulkitusten tueksi muuta empiriaa ja jatkotutkimusta.

Lopuksi Hannu Perhon artikkelissa tarkastellaan luokanopettajien alavalinnan, motivaation ja työtyytyväisyyden välistä suhdetta ja lähestytään asiaa motivaatiopsykologisesta näkökulmasta. Perho toteaa, että korkeakouluun valitsemisen prosessilla on merkitystä alalla viihtymisessä persoonallisten piirteiden lisäksi.

Arja Haapakorpi